

TANKAR
OM
ALMENNA
HUSHÅLNINGEN

HVILKA

Med Philosophiska Facultetens samtycke,

VID KONGL. ACADEMIEN I ÅBO,

HISTOR. OCH POLIT. DOCENS

MAG. FREDRIC
PRYSS

TILLIKA MED

STUDIOSUS AF TAVASTLÄNSKA NATION

CARL TECHTONIUS,

TIL OFFENTEL. FÖRSVARANDE FRAMGIEVIT

UTI ACADEMIENS ÖFRE LÅROSAL

F. M. DEN X. MARS MDCCLXIV.

ÅBO, Tryckt hos JOH. CHRIST. FRENCKELL.

Köngl. Maj:ts
Tro-Tjenare och Capitaine
Vid Nylands och Tavastehus-Läns Regimente til Häft,
Samt Riddare af Köngl. Svärds-Orden

Välborne

Herr **CARL GUSTAV
AMINOFF.**

Köngl. Maj:ts
Tro-Tjenare och Cornett,

Välborne

Herr **CARL GUSTAV
UGGLA.**

Mine

Det blir ej hvar mans lätt at Eder dygd beröma:
Dock mig det icke klår at Eder ynnest glöma,
Af den jag många år fåt tälja flere prof,
Då J med hjälpsam hand ha'n lättat mit behof.
Men som at göra gåt, en ädel fjål förnöjer,
Så ock det minsta prof et taksamt hjerta röjer.

Med djup vördnad har

Välborne Herrar,

E-

Ödmjukaste

CARL

Kongl. Maj:ts
Tro-Tjenare och Krigs Fiscal,

Välborne

Herr ERIC VILHELM
LILLJEBRUNN.

Kongl. Maj:ts
Tro-Tjenare och Lif-Drabant,

Välborne

Herr GEORG JEAN von KOTHEN.

Lieutenanten i Kongl. Fransysk tjenst,

Välborne

Herr GUSTAV LORENTZ
AMINOFF.

Herrar

Hvad under om jag då mig nu den frihet tar,
At fåga hur Er gunst mig högst förbundet har.
Er sålhet och Ert väl skal al min önskan göra,
Och mina suckars tal sku sielfva himlen röra;
Då utan återhål hon skänka skal åt Er,
Alt kvad Er nyttigt år, alt hvad Ert hjerta ber,
jag den äran förblifva

Mine Herrar,
der

Tjenare
TECHTONIUS.

Kyrkjoherden uti Janakala, Hausjerfvi och
Rengå Församlingar,
Välarevördige och Höglärde

Herr IMMANUEL FOENANDER.

Kongl. Maj:ts

Tro-Tjenare och Synings Commissarie öfver Savolax
Ådel och Högachtad

Herr THOMAS MOLLEEN.

Mine Höggunstige Gynnare.

Det är längesedan, Mine Höggunstige Gynnare, som jag af Eder ynnest och benägna välvilja fåt räkna flere vedermålen, och det är likväl i dag som jag af min vördnadsfulla erkänsla, får för första gången lemna Eder et ringa prof. Så delar ödet underligen sina gåfvor; men deras lätt lår föga väcka mångas afund, som med möda åga få mycket öfrigt at de kunna befria sig ifrån den mistanken at bära et otaksamt hjerta. Om jag en tid måst öka dessas antal, så bör jag prisa Almachten, som gjort slut upå så bistra dagar, och tilåter mig ånteligen, at visa det Eder godhet ej blifvit använd upå den som dertil varit aldeles ovärdig. Himlen gjöre Eder nöjda och lyckliga! då upfylles dens önskan som med högachtning och tilgifvenhet altid förblifver

Mine Höggunstige Herrars och Gynnares

Ödmjuke Tjenare,
CARL TECHTONIUS.

S. I.

HUSHÅLNING, är et ord som plågar tagas stundom i en inkränkt, snart åter i en mera vidsträkt bemärkelse, alt efter som man skött en eller flere delar af denna gagnande vetenskap. I forntiden var det väl hushållat när man ej hungrade til döds; och med huru litet kunna icke människjorna hjälpa sig, så länge de lefva tarfligt och stanna inom nödtorf-tiga behof. En ny och mera granlagad vård, känner många beqvåmligheter, som hos somliga skattas lika med lifvet. Möda och arbete kan ock gjöra människjorna berättigade til åtnjutandet af flere nöjen, som med fog nämnas af menlöshet, så länge de ej lända til andras förfång. Men icke förvärfvar man altid på et och samma sätt, och de drågtigaste näringsfång, blifva mer än engång otilräckeliga. Det åskas fördenskul försigtighet, at sätta sig i skygd för tidernas skiften, och mycken

om-

omtänka fordras, at rätta lyckans fel. Den möda som fälunda blifvit använd, utgjör en rätt hushållning. Verktälligheten af den samma år stundom svår, men så åro ock följderna alltid angenåma; och den som en gång hunnit ställa sina saker i en så behagelig ordning, nyttjar i et stilla lugn, de fördelar honom hans idoghet förvärfvat. At smaka all den sötma som de dödeliga här i tiden kunna åga, och njuta de läckraste nöjen som förgångligheten tål, utan at qväjas med åtankan af någon förfördelad uslinges smärtande plågor, tyckes redan upfylla vår önskan. Men hvad begrep vil man väl åga, om den rättighet en sådan människja vunnit, at göra sina likar gåt. Ödet tyckes med afund anse en sådan heder, och derföre tillåter det få fallan, at vilja och förmåga blifva förenade i en person. *Plinius den yngre*, en man på hvilken natur och lycka, tyckas hafva utöft sina håfvor, borde ock i detta affeende blifva känd af efterverlden. Namkunnig för sin våltalighet, djuptänkt Statsman, lycklig Hofkar, och stor Philosoph, råknade han det för angenämt, at inskränka sina egna beqvåmligheter, när han derigenom fattes i stånd at komma en nödlidande til hjelp. En sådan medborgare hade hedrat Romerska republikens fällaste tidevarf! Men bör man väl våga en jämförelse, emellan dennas lyckeliga belågenhet, och en slåt hushållares ymkansvärda tilstånd. Verlden ser dem af flere slag, och jag förlorade min möda om jag ville nämna andra än dem, som utan
at

at gjöra sig skyldiga til något verkeligt bråt, genom oförsigtighet en gång fatt sig uti et obestånd, ur hvilket de fällan utan svårighet stå at hjälpas. At undbåra en beqvåmlighet är ofta roligt, och sakna hvad almånheten af menniskjor kallar nödvändigt, blir stundom en verkelig båtнад. Men under ståndiga behof, blifva nödsakad at bida af andras godhet, hvad egen flit möjeligen kunde förvärfva, det kan ej annat än vara oändeligen tungt. Antingen felar jag rätt mycke, eller måste folk af detta slaget, oftare än andra blifva varse, huru svaga de dödeliga äro; ty lyckans fosterbarn förakta dem ju stundom så långt, at de icke en gång för dem söka dölja sina fel. At se vanarten hos andra, och dock älska det goda som hos dem finnes, blir aldrig hvar mans höfva: Och den känner icke människjo hjertat, som ej vet at nöjet af hela vår sammanlefnad, uti en inbördes högaktning åger sit säkraste stöd.

§. II.

Men samma omtänka som fyslosätter hvar förnuftig människja, som vil tilse at des förråd måtte kunna svara emot utgiften, tilägnar sig ock med alt fog, en sund Statsmans billiga upmärksamhet. Et rike har många behof, och mer än en gång har män sett en illa anstald œconomie, vålla de mäktigaste samhållens undergång. Om enskilt folk vanvårda sin egendom, så följer straffet

på förfeelsen, och de lida billigt för egna fel; men börjar den almenna hushålningen at vakla, så bådär det et svårare fall, och af et helt folk som deltagar i en sådan olycka, böter mången för andras brått. Almenna hushålningen åger då det framför den enskilda, at den med mera granlagenhet bör hanteras, såsom rörande fleres väl; den är ömsköt, och tillika nog vidsträkt at fyslöfatta de måst genom trängande snillen. Men säger man, et samhälles förmögenhet, grundar sig uppå enskildas vålmåga: det är sant; och just derföre bör en Statsman så laga, at rikets skatkammare i medborgarenas besparingar måtte finna en säker och viss tillgång, enär omständigheterna så kräfja. Dock därmed är det än icke gjort. Alla näringsfång skötas af privat folk, icke för annat än egen vinning; men Riket kan derföre ej alltid af dem vänta lika fördel. En Politicus tilhör då det, at främja de slögder och gynna de konstler, som föra med sig både almån och enskild båtad. När så händer, blir rörelsen ibland folket liflig och lefnaden angenäm; et gladt lif upmuntrar människjorna at fortplanta sit släkte, och nöjda giftermål låfva samhället talrik förkofring af innevånare. En folkökning af detta slaget, gör Rikets styrka, och trefna medborgare bära med alt fog namn utaf närande lemmar i et samfund. Sker annorlunda, så väntas underfåtarena at gjöra skilnad emellan sin och Rikets fördel, til bägges oboteliga skada. Hvad engång kanke af våda hänt, tages snart för en afgang

afgjord och loflig sak, sedan hopp om rik vinning hunnit qväfja all kärlek för fosterbygden. Ingen inrättning är så god, och ingen förfatning så gagnande, den icke egennyttan i sådant fall vet at misbruka eller vanvörda. På almenna hushållningens undergång, fota då enskilt folk sin förmenta lycka. Hoppet slår dem ock i början icke så aldeles felt. Förslagne och tiltagfne, samla de egendom, växa sina medborgare öfver hufvudet, blifva mäktige och snart sjelfrådande uti samhället. Men denna vålmåga och detta öfvervalde, helt olika de skatter en låflig idoghet förvärfvat, och det anseende som grundat uppå dygd, står fast i medbröders förtroende, väcker nu afund, vållar misnöje och kan aldrig åga bestånd. När hat väpnar sig mot förtryck, blifva tiderna oroliga: Olyckligt det land som måste kännas vid slika svårigheter. De undanrödjas fällan utan våldsamma skakningar i riks - kroppen, och den menighet hvars tålmod man länge pröfvat, följer ej alltid försigtighetens billiga lagar, då nöden tvingar den at göra sig sjelf rätt.

§. III.

På sådane skäl döma vi med visshet, at fel måste vara begångit i någon af den almänna hushållningens väsentliga delar; men at såga hvaruti detta mistag består, blir gemenligen icke så lätt. Ibland är det ock icke den minsta svårighet,

at finna hvad uti et samhälles oeconomic, bör näm-
 nas väsenteligt eller icke. Belågenhet, utrymme,
 landets beskaffenhet och innevånarens böjelse, gjö-
 ra häruti ständiga ändringar, så at man ingenting
 i almänhet med fulkomlig säkerhet kan sluta;
 om icke det: at den grenen som skal utgjöra det
 egentliga af et lands hushålning, bör vara lämp-
 pad til alla dessa omständigheter. Men i alt hvad
 människjorna taga sig före, blandar sig et vist ö-
 de. Den sanning updagas af våda, som undgått de
 eldigaste snillens upmärksamhet, och det fynd sker
 af en slump och händelse, som flere åldrar fåfångt
 bemödat sig at gjöra. Naturens granskare kunna
 häruppå framte oräkneliga bevis, och Statsmän må-
 ste mer än en gång tillskrifva en behagelig con-
 junctur, den framgång som ej altid gynnar de för-
 sichtigaste anläggningar. Hollendarena voro redan
 länge vane at vinna på sin tarflighet och flit, un-
 der det Nederländske fartyg kringförde Indiens ri-
 ka skatter i Europa; men deras hushålning ågde
 än icke den mognad och stadga, som den fram-
 deles en gång borde hinna. Et krig som hotade dem
 med undergång, och et handels förbud på Spanka
 orterna som var utset til deras förderf, satte dem i
 nödvändighet at gifva sin rörelse behörigt utrymme.
 Det blef dem icke tungt at sjelfve taga vägen til
 Ost-Indien, och inom kårt tid voro de i stånd
 både at känna och nytja sin styrka. Cromvel, et
 rart exempel bland ogärningsmän, hade uti sig för-
 enat lycka och vett. Omtänkt at syslosätta et o-
 roligt

roligt folk, gaf han Ångelands Manufacturer det anseende de nu åga, och då lyftnad at synas, bragte honom i krig med Holland, visste han at nytja sina fördelar til handelens båtnad. I Frankrike har man set tvånne stora måns tåflan, at vinna ynnest hos en stor Kung, hafva lika lyckelig verkan. Colbert gaf Franska hushålningen nytt lif. Hans genomtrångande vett, fant hvad som i hvar och en del var väsenteligit; det fökte han, utan at förakta de mindre grenar, af hvilka ingen var honom främmande. Ödet gynnade hans företagande, i det at et helt folk, som för skilnad i Guda dyrkan, icke kunde bevärdigas med Embeten, stod färdigt at ställa hans förslager i verket. Så leker lyckan med de bästa förfatningar, och stora snillen tilhör at göra sig gagn af tid och omständigheter.

§. IV.

Svenska Folket har ifrån uråldriga tider varit namkunnigt för sin årelyftnad, men sättet at genom hushåls-vett vinna heder, är et af de sista det kånt. Ströfva och röfva, var en tid et artigt näringsfång; man mädde väl så länge det räckte, och des emellan rättades behofven efter förrådet. Sedan kom en mera hyffad ålder, då Embets-män lefde af förlåningar, Adelen af sina gods och Regenten af Upsala öde. När det bar til härnad, klåd-

klädde och väpnade sig hvar en efter råd och lägenhet, och kriget födde sig sielf. Birger Jarl och Magnus Ladulås hafva, efter tidens fått, varit goda Oeconomer, men Gustaf Vase är dock den, som först med rätt alfvare börjat sköta Riks-Hushållningen. Calmare förening var sliten, och Riket frit ifrån utländska Konungars tvång; et Påviskt ok hade man ock afskuddat sig, men likväl voro Sveriges innevånare ännu kufvade under et främmande välde. Hanse-Städerna hade för fäderneslandets sålhet snart blifvit så farlige, som en grym Christian, eller en af falskt nit upeldad folkhop. Handelen var deras ensak, Köpmännerna deras ombud, Städerna deras nederlags-platfar, hvar beqvämlig ort deras köping, och innevånarena til största delen hos dem i skuld fördjupade. Många på en gång sammanstötande olyckor, hade gjort deras hjälp för Riket angelågen, och inbördes svaghet förenad med utvärtes fara, hade aftvingat Sveriges Ständer en stadfästelse, som tjente at gifva dessa förmoner et sken af laglighet. Med fog kunde man fråga, antingen det fordrade en högre anda, at när Rikets väl så kräfde, bryta löst mot dessa trotfiga Städer, eller at sätta Sverige i stånd at unbära deras biträde? Båda delarna gjorde dock Konung GUSTAF; och om ej hushållningen under Hans tillsyn hos oss kunde hinna mognad och stadga, så kan man trygt säga, at det var tidernas fel men icke Konungens. GUSTAF ADOLPHS sorgfällighet för handelens och näringsfångens uphjelpande, gjor-

giordes kraftlös, genom Drottning CHRISTINAS yppighet och CARL X. krigs lyftnad. Det var dennas Son som Himmelen begåfvat med nog eld i tankegåfvan och nog styrka i själen, at se hvad oss fattades och bjuda hvad oss kunde båtå. Men en för svenska hushålningen så lycklig period, kunde ej länge vara. CARL XII. ryktbara fälttog öfvertygade vården om, hvad nordens folk, under en stridbar Konungs anförande ännu kan uträtta; men de utarmade vårt land, och hade så när ödelagt vår fosterbygd. Med allt fog kunna vi då först ifrån Konung FREDRIC I. fridsamma regerings tid, räkna svenska hushålningens gladare period. Jag kallar den glad, ty den möda är lätt, och det arbete fulländas med nöje, som af Regenten väl anses. Lätteligen begriper man då, at det ej varit brist uppå dem, som velat arbeta i et så gagnande ämne; utan tyckes som de qvickaste snillen tåflåt at upfinna och värkställa de, efter utseendet, måst båtande förslager. Sådant oachtat har dock utgången ej aldeles svarat emot vårt hopp: men hvilka orsaker det åro, som i sammanhang med tillfälliga olyckor, hittils hindrat de välmentaste anstalter at röja sig genom en behagelig vårkan, förtjenar at undersökas.

§. V.

Hvar och en, som om vår fosterbygd äger den minsta kunskap, måste ju hafva sig bekant, at åkerbruket på de flåste ställen i riket varit, och merendels ännu är, både lönande och vanskött. Våra grannar som bo kring om stränderna af Baltiska hafvet, kanske af himmelen mindre gynnade än vi, åga et öfverflöd af spannemål, som vid infallande misväxt år, ensamt kan bota vår brist, då vi få låf at tillita dem om biträde; Och Sverige som på bördig mark äger långt större tilgång, skall vid första oblida våderlek, eller misbruk af brånvins-bränneriet, stå i fara at se hela provincer lida nöd. Försynen har ämnat oss til sålhet, och en blid almacht har kring hela jorde-rymden få delat sina gåfvor, at ingen menniskia, fast mindre något helt folk, utan egit förvallande kan sakna det nödvändiga i vår lefnad. Det ängnåma, och förnuftiga öfverflödet står ock at vinnas; men man måste rätta sig efter naturen, och understödia hennes gynnande behag, med lika mycken konst som förlichtighet. Alt gammalt är väl icke gåt; likväl har äldren någon gång varit i besitning af et enfald, som går nära lyksaligheten. Ville vi ifrån den tiden hämta efterdomen, så skulle vi säkert lära afklåda oss de fördomar, som gjöra landthushållningen, och egenteligen jordbruket hos oss så förachtligt. Det var
al-

almachten som detta fölla folket tilskref sin lyck-
 salighet, och det var i deras tanka afgjort, at
 en Gudom allena kunnat underrätta de dödeliga
 om åkerbruket och des nytta. Hvilket land kan
 väl ock vara säkrare om sin vålmåga, ån det, hvar-
 est trefna arbetare ur en bördig jord framlåcka na-
 turens rika håfvor, til nödtorft och öfverflöd för
 sig och sina medbröder. En upodlad och väl sköt-
 ter mark, skal snart gifva den nöjdaste åsyn, af
 blomstrande ångar och gola fält, där en otalig folk-
 myckenhet, ej olik de läckra bijn och arbetsfam-
 ma myror, gå at hämta en rik bångning. Men
 upå möda följer belöning, och arbetaren nyttjar
 vid sin bras-eld, hela vintern öfver, fruchten af
 sin svett och sina dags-vårken. När bonden ej
 saknar god utkomst, blir folk-ökningen aldrig o-
 vis, och rikets styrka, som ofelbart består uti många
 och lyckeliga innevånare, år i säkert tiltagan-
 de. Den torde då ej mycket fela, som vågar på-
 stå, at handslögdernas uphjelpande i Sverige, gjort
 vårt fädernesland en hufvudsakelig skada, när de
 dragit til sig almånhetens hela upmärksamhet, och
 således vållat at landthushålningen blifvit vanskört.
 At spinräck och väfvel båtade öfs mer ån plog
 och vält, var icke längesedan i våra länsmåns
 tycke så afgjort, at ingen som icke ville anses för
 kåttare i Politiska saker, vågade tala däremot. En
 slika theorie understöd med upmuntran och belö-
 ningar af alla slag, (*) kunde ej annat ån fort-
 skynda våra manufacturer. I från sin barndoms-

ålder hunno de snart en tidig, om icke aldeles oförmodad mognad; och den fågnad sådant hos hvar välfinnad upväkte, lemnade på lång tid icke något rådrom åt öfvervåga, huruvida deras tilväxt, i den stålning sakerna då voro, väckeligen kunde gagna fosterlandet.

(*) Det vil af många ei tagas för afgjort, at premier äro tjenliga medel til fortkyndandet af de näringsfång, som skola blifva varachtiga uti et land. Hos en af vår tids lystrare scribenter, påminner jag mig någon gång hafva läst en oblid spådom, om Ängelska hushållningens blifvande öde, blott för det at regeringen är så frikäftig mot alla som der utmärka sig genom grundat och gagnande hushålls-vett. Detta tyckes vara drifvit nästan förvida, äfven i det fallet, at sjelfva hufvudsaken aldeles vore medgifven. Vist är det, at slika belöningar, i synnerhet när de ej nog varfamt blifvit utdelta, skämt mången god arbetare, och åtminstone i det fallet mera skadat än bätat almäheten. Men upmuntringar gifvas af annat slag, och sådana som utan fara kunna nyttjas. Vinner hushållaren på sin möda, njuter han skygd, slipper förtryk och har god affättning på sina varor, så är han hulpen och nöjd. Hans enfaldighet gör honom väl stundom otakfam, då han tilägnar sin egen flit, den välmåga och de fördelar han äger genom den bjudande maktens omvårdnad och försorg, men detta hindrar honom ej vara god medborgare. Blifve då upmuntran aldrig spard för närande lemmar, och använde man premier för dem, som lika flitige och lika gagnande, vitna om et lands väl-

välfärd, då de röja god smak och fortplanta sunda tankar! gjöromål, som äfven hos et uplyst folk stundom minst löna sig.

§. VI.

Långt ifrån oss vare dock det, at vi skulle mistycka fabriquernas tilväxt i Sverige. De kåsta riket mera, än at man med kalsinnighet kunde se deras undergång, och den nytta almånheten af dem redan fått hämta, låfvar oss mycke gåt i framtiden. Men i fal dessa i sig sjelf ganska nyttige näringsfång, skola åga någon varachtighet, och i framtiden med fördel kunna idkas, så måste de blifva rotade i landet. Hvad som hos en ålder förtjenar urfåcht såsom svaghet, förvandlas med tiden uti strafbaraste last. När Svenska folket skulle börja at sköta handafögder, voro de fläste så ovane vid dessa gjöromål, at utlåningars inkallande var nästan oundvikeligit. Colbert nyttjade i et dylikt fal infödt folk, som med lifsfara lärt kånsten hos Ångeländarena. Den utvägen var ofelbart bättre; men våra ej derföre at förkasta, så framt landets barn tilhållas at af de inkomne fråmlingar låra handtvårket. Sådant hånder aldrig, så länge fabriquerna stanna kvar i hufvudstaden. Arbetarena, helt olika de flyktingar som riktat Holland och gjort Konunga-

riket Preussen så mäktigt, fulända sina syflor med oluft, ty de förtjena fällan, hvad de på en så dyr ort til uppehälle behöfva; fördrifva sin ångslan genom odygd, öka lasterna och förmera de uslas antal i riket. Rikfens högloflige ständers förfatning vid sista riksdag, om fabriquerernas kringspri- dande i landsorterna, sinakar af renaste nit, och måste tjena til främjandet af almånhetens fanskyl- diga väl. Vinner detta förordnande sin fulbordan, så at flytningarna förnämligast ske til de orter, som utan landbrukets skada eller förfördelande, kun- na se städerna upfylte med arbetare, som då de idka slögder, ledas åfven så mycket af naturlig bö- jelse, som af hopp om god utkomst, så spår man med tryghet, at manufacturerne innan kort åfven så mycket skola gagna som pryda landet. Händer annorlunda, så blifva våra fabriquer alltid vaklande, och en enda olyckelig conjunctur, tilsräckelig at til intet gjöra flere åldrars mödosamma omkost- ningar.

§. VII.

Handel och sjöfart hafva ifrån uråldriga tider, stått tillsammans uti närmaste förening; likväl var det just icke uti denna afficht, som våra Gøthiska förfäder så ofta anstälte sina sjö-resor. De lefde i okunnoghets om de fläste fördelar som födas af sãmja och frid, och då de började få smak för borgerliga sammanlefnadens nöjen, hade de redan glömt

glömt at sköta årar och ror. Afvande ifrån sig första lefnads-sätt, tyckes det som våra landsmän länge burit en farhåga för vatnet; så aldeles, at de låtit utlåningen hos oss hämta både trävirke och järn, hålle ån de med egna fartyg budit til at besöka främmande hamnar. Nu är ock den perioden lyckeligen förbi, och Svenska flaggen har åter blifvit synlig på de längst aflägsne haf. Vi slippa derigenom at betala utländska frachter; våra handlande utskjepa sjelfva de varor som vi ha at aflåta och förse oss med hvad vi behöfva; under hvilket sjö-folket vinner öfning, och mången ungdom får inhämta den kunskap och förfarenhet, som engång skal nytjas til fäderneslandets heder och försvar. Men alting bör ske med försigtighet, och ingen ting är mera möjligt, ån at detta högst-nödiga näringsfång, drifvit til en viss högd, en dag kan lända oss til skada. Sjö-farten fordrar mycke folk, och stundom mer ån våra obebodda landskaper, utan saknad kunna aflåta. Folk-ökningen hindras då på dubbelt sätt; först, när idoge arbetare tagas ifrån plogen, eller låckas at öfvergifva slögderna: och sedan, när muntra ungdomlingar dragas hemifrån, hindras ifrån giftermål, och kanske til slut blifva et rof för de upretade vågor. Härtil kommer at vår handel icke är större, ån at den med et dragligt antal af seglare kan drifvas, och fracht-handelen ej lårer med särdeles fördel kunna idkas af våra landsmän. Detta låter underligt, när vi i landet åga öfverflöd både

af

af trävirke och järn, samt andra til skeps redde-
 rier nödige ämnen, men bestyrkes dock af en mo-
 gen årfarenhet. Är det nu så, så måste de skepp
 och fartyg som til rikets eget behof icke äro nö-
 dige, blifva sina ägare til last, eller med förlust
 nyttjas til fracht-handel; och ehuruwäl en kring-
 tänkt handlande, snart vet at taga sin skada igen,
 så sker det gemenligen på egna landsmäns bekost-
 nad: utom det, at intet afiteg bör anses för rin-
 ga, så snart man förefat sig en viss plan; enda
 utvägen at hjälpa et lands förfalna hushållning.

§. VIII.

Sedan menniskiornas mångfaldige hehof och
 olika förmögenhet, gjort byten af vara för vara
 omöjliga, har präglat mynt i handel och vandel
 blifvit oumgångeligt. Men det blir de bästa in-
 rätningars öde, at födas i enfald, och nalkas
 fulkomligheten i samma mån som man hinner at
 lära känna, och sedan småningom förbättra deras
 fel. Man har derföre i fenare åldren, mer än en
 gång set en väl inrättad banque, uplifva hande-
 len genom bekvämligheten af stämplade sedlar,
 och hjälpa bristen af redbart mynt genom sin
 credit, då djuptänkte och förslagne statsmän, af
 denna kånstiga penning-rörelse, velat draga en
 riks-gagnande fördel. En inrättning af den be-
 kante

kante LAW; hade efter mangas tanke batat Frankrike, om fakerne ej blifvit drefne forvida, och sjelfva hufvudstalningen af varket derigenom andrad; och ho vet om en panning hvalfning, som for nagon tid sedan i Sverige vallade fa mycken oreda, och varkeligen hade nagot gemensamt med en Banque, i sin forsta anlagning var fa farlig och skadande, som den sedan blef, genom representative myntets odrageliga tilokning. Emedlertid torde det fa tagas for afgjort, at en sedelstock kan talas, och stundom bata, for hvilken Banquen ei alla ognablek ager i contant ful valuta; blott de i haft tilstotande sedlar, utan svarighet kunna inlosas. Hufvudfaken i dessa granlaga vark blir da det, at de icke dragas ifran sit ratta andamal, i hvilket fal de utan besynnerligaste olyckor, ei annat kunna an gagna. Svea rikets Banque har ifran lang tid tillbaka agt et varkeligit anseende, och utan tvifvel ei litet bidragit til den snara fortkomst vissa slodder hos oss haft. Handelens och rorelsens befodrande, var lange des enda syftemal. Anteligen kom en tid, da lan upa egendomar pa landet och hus i staderne blefvo tillatne; det var redan et affteg, men et affteg som Stander, sorgfellige om rikets val, snart blefvo varse och forsichtigt viste at ratta. Lyckeligen hant ock detta felsteg ei at adraga oss nagon storre svarighet, an at den ater star at botas, och tjenar pa vift sat at oka omvarnaden, for et det angelagnaste vark. Valsinnade medborgare, som vetat nytja dessa pen-

C

nin-

ninge-lån, til det förtrykta åkerbrukets uphjelpan-
de, gjöra ofs emedlertid skadan drågelig, och prächt-
tige hus som pryda städerna, föra ofs artigt til
minnes, en epoque som genom himmelens nåd,
icke hant at medföra några bedröfligare fölgher.

§. IX.

Men bör jag väl nemna något om växelscour-
sen, hvars stigande värkat få många obehageliga
fölgher i vårt fädernesland? Det är en sak som
på någon tid gifvit ämne til åfven få många strid-
skrifter, som nyttiga förslager och gagnande öf-
verläggningar. Dessa bör man säkert tillskrifva, at
vårt rike varit istånd at uthårda en få ohörd bryt-
ning, då de rikaste handlande folkslag, icke utan
största upmärksamhet och fruchtan, hos sig kunna
tåla det minsta stigande i växel saken. Men vi
gå til sjelfva ämnet, och anmärka: at det skadelig-
aste växel-vingleri sker då, när våra handlande
draga växlar på utlånisk credit, betala derföre mer
eller mindre interesse, men stegra emedlertid cour-
sen efter öfverenskommelse, på det de hos inlånisk
man måge igenfå sin skada. Inga växel contoirt
åro i stånd at hämma en sådan oreda; ty få länge
det remitteras af någon utom deras samfund, åro de
altid först färdige at tilhandla sig växlar, och sedan
contoiret ei vidare har något at aflåta, åga de å-
ter

ter sit fria spel, då coursens stigande blir en afgjord sak. Vår egen förfarenhet bör häruti tjena til bevis, hos hvar och en som känner den manœuvre som hos oss blifvit nytjad til coursens följande. Hvilka utvägar det då äro, som til denna olägenhetens afhjelpande böra vidtagas, det måge andra döma; nog af, at så länge crediten inom riket är svag, och interesserne dryga, skal mit ibland vålmenande landsmän, alltid finnas någon eller några, som mera älska egen än allmänhetens bättnad, och hvilka således alltid stå färdige at gå in i slika öfverenskommelser.

§. X.

At säga hvad öfverflöd är, blefve säkert äfven så svårt, som det är låt at beskrifva eller igenkänna dess följder och värkningar. Et folks invärtens vålmåga och utvärtens anseende, handelens välstånd och slögdernas idkande, göra at man ej är i stånd at utstaka den gräns, genom hvilken öfverflödet skiljes ifrån låfliga beqvämligheter. Hela folkslags olykor och staters undergång, äro däremot talande bevis, om den fara et samhälle förestår, enär pragt och yppighet börja ovanligen stiga. Det torde ock så mycket mera kunna tagas för afgjort, at en nation hvars hushållning man nyligast börjat värda, af öfverflödet mera lider, än en an-

nan som utgjöres af mycke välmående folk. Någon gång kunde det likväl stå tilhopa med et lands värkeliga interesse, om den slöfada som förvärfvat sig mer än som almänt plår ågas. Derigenom hände då, at penningarna kommo i rörelse, arbetarens flit föröktes, och välmågan blefve något jämnare delter medborgare emellan. Men olykligt vis sker det som tidast, at yppigheten, långt ifrån at stanna inom vissa förmögna hus, förvandlas til en sjukdom hvars gift kringspredes af finitta. Städerna upfyllas af prunkande veklingar, och lands- orterna bäriga flere slöfare än närande lemmar. Sysslor vanskötas, och embeten sökas mera af lystnad at synas eller hopp at rikta sig, än värkelig åhåga at tjena fäderneslandet. Men icke nog af det at en ålder blifvit bortskämd; förderfvet sträcker sig vidare, och svårigheterna göras kånbara i alla delarna af riks-kroppen. Upfostringsvärdet råkar i föracht, och ungdomen, rikets kåraste hopp blir förförd af en låckande pragt, som på spåda hjertan gör det farligaste intryk. Snare at fatta åro de i god tid fullårde, och vid deras första insteg i värden, skynda de redan i fult språng til sit eget fördärf. Besparingar, dem förfädren i flere fecler tillbaka gjort, åro nu otilräkliche; och lånta penningar få innan kort årsetta bristen utaf eget capital. Tätta behof och ringa säkerhet, plår vara et vißt förebod til creditens aftagande och procentens stigande. Dryga räntor båda sällan samhällets förkofring, och Romerska republikuen år

är ej den enda, i hvilken den derigenom vållade
 ofelhet haft farliga påföljder med sig.

§. XI.

Men huru rättas oredor, och huru hjälpas fel
 som inrotat sig hos et helt folk? Hvartil tjena la-
 gar och förfatningar, eller hvad batar det at un-
 derrätta en menighet om sit fanskyldiga vål, då
 ingen finnes som med alfvare vil vidtaga de me-
 del som dertil leda? Ändring i regeringen, och
 stundom sjelfva statens undergång, voro i fornti-
 den säkra följder af förderfvade seder. Så
 bytte man Herrar och omskapade regerings-sätt
 uti de små Grekiska republikker, och denna utgång
 var så vifs, at Polybius icke kunde taga miste, då
 han spådde Romerska folket, at inan kort få sak-
 na den frihet, hvilken deras segrande vapen hit-
 tils frantagit de mächtigaste riken i världen. En
 foglighet som skiljer vår tid ifrån de fordna dagar,
 gör riks-hvälfnindar salsynta; och statsmäns tidi-
 ga upmärksamhet, fätter gränser för seger-härrars
 eregirughet, och hindrar dem at genom nya in-
 kråktningar flytta sina landamåren. Naturligaste
 fölghden blir det, at et samhälle som vanvårdar sit
 fanskyldiga vål, arbetar med sina invärtes olyckor,
 och känner sina plågor med så mycket mera smär-
 ta,

ta, då det icke engång äger nog styrka at ombyta deras slag. En stor själ hos en envålds herre, eller lyckligt val af Ministrar, kan återge et rike sin förra styrka och sit anseende. Fria republiker, så beqvåmlige at hägna et lyckligt folk, äro ej lika snart räddade, när landsförderfveliga fel, under sielfsvåldets skygd i dem fåt rota sig. Lida de något af invärtes oroligheter, då ingen utvärtes fara är på färde, så behöfver man än icke at rådas för den almenna sálheten; men kan et inbördes agg engång så tilväxa, at det gör folket kånslöst för olykor som hota samhället med undergång, då är smaken förderfvad, och nations första genie måste uplifvas, om någon hjälp skal kunna bidas. Den funda smaken följer naturen och understödjjes af förnuft; den finner det sanna, det nyttiga, det anständiga och det lämpeliga i hvar och en sak: den lär at skilja slagg ifrån gull, och fäster sig ensamt vid det som är gåt. Kärlek för fosterbygden är i detta fallet, det enda fanskyldiga goda. Det är obegripeligit, at et frit folk länge kan göra skilnad emellan almánt och enskilt väl. Mistaget blir snart synbart, och de olykor som följa derupå så tåta och tryckande, at menigheten måste lära känna sina fel. Detta är det ögnablek (*) då lagarna börja at återfå den lyd- nad som ågnar deras hålgd; Konungen den vörd- nad som gjöra hans befallningar, och än mera hans efterdömen gällande, samt hvar man, den säkerhet och det skygd, som en fri men laglydig

undersåte äga bör. Vid det samma röjer sig ock en vis hetta, en enthousiasme, som snart sagt är öskiljachtig från alla fria folkslag. Den är farlig om den lemnas tygelfri, men gagnar oändeligen då, när den af en vis regering försiktigt nytias, at gifva rådplågningarna lif och besluten eftertryk. Är häruti något fel, som svårligen står til at råttas, så är det en egenkärlek, eller rättare sagt, högachtning för alt som bär namn utaf inhåmskt, hvilken då den drifves förvida, likväl oftare blir löilic än skadande: Och hvem kunde väl tvifla, at man med mindre smårta, undbår, en god, men främmande sedvana, än man inom egna grånfor saknar en borgerlig dygd.

- (*) Politiska sjukdomar äga mycket gemensamt med de Physiska plågor, som stundom angripa vår kropp; och denna likhet faller så almänt i ögonen, at den snart gåt i ordspråk. Jag torde derfor få påminna en omständighet, hvarigenom de hufvudsakeligen skiljas. Den består deruti, at i stället för det de fläste fysiska sjukdomar äro i sin början snare och häftige, botas ei så hastigt som de blifvit förvärfvade, och lemnas ofs sedan de äro öfverståndne, en matt och machtlös kropp; så ådragas politiska sjukdomar med mera maklighet: plågorna äro svåra så länge de påstå, men öfvervinnas i samma ordning som orsakerna uphöra, af hvilka de blifvit vållade, och samhället återvinner i et ögnablek både hälsa och styrka. Härtill kom-

kommer at en menniskia, efter naturens ordning, in-
 om et vist antal af år maae tälja sin sista dag, da en
 riks-kropp som ständigt förnyas och hämtar krafter,
 utan mirakel kan äga beständ så länge jordklotet har
 några innevånare. Denna anmärkning lög mig i hä-
 gen, da jag ej fodrade mer til at gjöra et folk lyke-
 ligt, än at kärlek för fäderneslandet skulle uplifvas
 ibland medborgare; och jag skulle skatta min möda
 väl använd, om den kunde tiena dem til någon gag-
 vande underrättelse, som för politiska sjukdomar aldrig
 känt andra än förtviflade botemedel.

(*) Politiska sjukdomar äro mycket gemensamt med de
 fysiska sjukdomar, som hunda år sedan är kända; och
 denna likhet faller så snart i ögonen, at den snart
 följer i ordbruket. Jag torde därför så gärna en om-
 ständighet, hvarengen de kulvudskeligen skiljes.
 Den behöfver berott, at i faller för det de sista fysik-
 ska sjukdomar äro i sin höjst lära och bästige, do-
 ras ei så hastigt som de fysiska försväras, och som
 ut af levan de äro öfverflödande, en man och makt-
 lös kropp; så sågas politiska sjukdomar med mer
 i synlighet; plågorna äro tvärs så länge de påstå
 men öfvervinnes i samma ordning som fysiska sjuk-
 domar, at hvilka de fysiska värlas, och så småningom
 vinnor i et ömskipt både hälla och flytta. Huru
 kom-